

”... till paradiset med sång” Om psalmer i begravningsgudstjänster

Anna J Evertsson, TD

När en människa möter döden i sin närhet gör sig ofta grundläggande frågor kring livet och döden påminna. I sådana situationer söker sig många människor till kyrkan för att ta avsked av sina anhöriga. Begravningsgudstjänsten är ett av de starkaste banden mellan svenska folket och Svenska kyrkan – cirka 90 % av alla dödsfall i Sverige i slutet av 1990-talet följdes av en begravningsgudstjänst i Svenska kyrkans ordning. Finns det då förutsättningar för ett konstruktivt möte mellan människors behov i en sorgesituation och kyrkans budskap om död och uppståndelse?

Begravning i Svenska kyrkans ordning är en mycket viktig tradition för många människor i Sverige och många sluter också upp vid dessa tillfällen. Även om Sverige brukar betecknas som ett av de mest sekulariserade länderna i västvärlden tillhör över 80 % av den svenska befolkningen Svenska kyrkan, men att tillhöra kyrkan ses av människor inte enbart som en bekännelsehandling utan också som en del av den svenska kulturidentiteten. Många människor i Sverige bär dock på någon form av tro, men endast en liten del av svenska folket omfattar den kristna tron och bekännelsen. Tron på en personlig Gud har hos många människor istället ersatts av en vagt formulerad tro; man tror på ”något”, en högre kraft eller makt, men man vet inte riktigt vad man tror på.

Begravningsgudstjänsten – en mötesplats?

Till begravningsgudstjänster kommer människor i sorg och i begravningsgudstjänsten har Svenska kyrkan att möta dessa människor och deras behov i sorgesituationen. En begravningsgudstjänst i Svenska kyrkans ordning ses både som en gudstjänst för de levande och som en kärlekstjänst till den avlidna. I begravningen samlas man för att ta avsked och överlämna den döda åt Gud. En viktig del av begravningsgudstjänsten är psalmerna och musiken. Människor kan ofta vara delaktiga i valet av psalmer i samband med en anhörigs begravning och vid begravningar ges tillfälle att sjunga med i eller lyssna till några av de mest omtyckta psalmerna. Begravningsgudstjänsten kan alltså ses som en möjlig mötesplats mellan människor och deras behov i en sorgesituation och kyrkan och kyrkans budskap i denna situation. För detta möte spelar psalmerna en viktig roll.

För att belysa psalmens roll i begravningsgudstjänster tar jag hjälp av ett forskningsprojekt, Begravnings seder – studier av sociala skillnader efter döden, som professor Göran Gustafsson genomfört. Projektet visar, utifrån drygt 2200 undersökta begravningsgudstjänster hållna i Svenska kyrkan 1997, att vid dessa gudstjänster sjöngs det c:a 220 olika psalmer ur Den svenska psalmboken 1986 såsom församlingssång, men i c:a 10 % av gudstjänsterna valde man att byta ut en psalm ur Den svenska psalmboken 1986 mot någon annan psalm, sång eller musik. De vanligast förekommande psalmerna är traditionella, välkända och mycket omtyckta psalmer; vid mer än hälften av de undersökta begravningsgudstjänsterna sjöngs ”Härlig är jorden”, vid nästan hälften ”Blott en dag” och vid c:a en fjärdedel ”Bred dina vida vingar”. Många av de mest använda psalmerna är komna ur väckelsemiljö. Även om de mest frekventa psalmerna är gamla och välkända, visar materialet att också nyskrivna psalmer användes; bland de tio mest frekventa psalmerna återfinns ”Det finns djup i Herrens godhet”. Många andra nyskrivna psalmer finns också representerade i materialet, t ex ”Jordens Gud, stjärnornas Herre” och ”En dag jag lämnar mitt hem och mina vänner”.

För att belysa psalmens funktion i begravningsgudstjänster kan en studie av både enskilda psalmer, deras teologiska och existentiella innehåll, relaterat till människors behov i sorgesituationen, och psalmernas samspel med övriga delar av begravningsgudstjänsten bidra med viktiga perspektiv.

Ett exempel – ”Härlig är jorden”

Den allra vanligaste psalmen vid begravningsgudstjänster i Svenska kyrkan är, enligt undersökningen från 1997, ”Härlig är jorden”. Psalmerna skrevs av den danske författaren Bernhard Severin Ingemann 1850 och översattes till svenska av Cecilia Bååth-Holmberg 1884. Psalmerna sjungs till en schlesisk folkvisa som finns återgiven i tryck från Breslau 1842.

”Härlig är jorden” har pilgrimstemat som grundtema och beskriver samtidigt jorden i positiva ordalag. Denna positiva beskrivning av det jordiska appliceras på himlen: ”Härlig är jorden, härlig är Guds himmel, skön är själarnas pilgrimsgång. Genom de fagra riken på jorden gå vi till paradiset med sång.” (Sv ps 297:1). Pilgrimstemat kan på så vis förmedla hopp till människor.

I den kristna tron utgör inkarnationen, Guds människoblivande i Jesus Kristus, förutsättning för människans frälsning, vilket innebär att inkarnationen kan ses som grund för det kristna hoppet. I psalmens tredje vers anspelas på julevangeliet och änglasången för herdarna i julnatten: ”Änglar den sjöngo först för markens herdor. Skönt från själ till själ det ljöd: Människa, gläd dig, Frälsaren är kommen, frid över jorden Herren bjöd.” (Sv ps 297:3). Genom Guds människoblivande har möjlighe-

terna för människans försoning med Gud öppnats. På så vis går det att i psalmen, ur ett kristet trosoperspektiv, se att psalmen ger uttryck för frågor kring skuld och förlåtelse – frågor som ofta aktualiseras för människor i en sorgesituation.

Pilgrimsvandringen går över tidens och livets gränser: ”Tidevarv komma, tidevarv försvinna, släkten följa släktens gång. Aldrig förstummas tonen från himlen i själens glada pilgrimssång.” (Sv ps 297:2). I psalmen beskrivs det som människor har erfarenhet av och som särskilt aktualiseras i samband med begravning: tidens och livets gång. Den enskilda människan blir genom psalmen påmind om att hon är insatt i ett större sammanhang; nya generationer avlöser de äldre och så har skett i alla tider. Denna existentiella erfarenhet kan hjälpa människan att se framåt i en situation då liv och död ställs på sin spets, även om tanken på tidens och livets gång också kan väcka fruktan.

”Härlig är jorden”, liksom många andra av de mest använda psalmerna vid begravningsgudstjänster, är till övervägande del hoppgivande och de svarar väl mot människors existentiella upplevelser och erfarenheter i samband med död och begravning. Samtidigt pekar ”Härlig är jorden” framåt genom sitt pilgrimstema. Det kristna trosoperspektivet i psalmen samspelar på så vis med det existentiella perspektivet och ger förutsättningar för att psalmen skall kunna bli till hjälp för människor i en begravningsituation. Den passar väl in i en begravning och har beröringspunkter med begravningsgudstjänstens innehåll, inte minst med dess föreslagna böner och bibeltexter.

Slutsatser

Många begravningsgudstjänster i Sverige är traditionellt utformade och till största delen sjungs gamla och välkända psalmer; detta svarar mot att begravningsgudstjänsten är en viktig tradition för många människor och att människor har ett behov av att känna igen sig i begravningsgudstjänster. Det välkända ger också förutsättningar för att man skall kunna känna igen sig och uppleva delaktighet i begravningsgudstjänsten; man kan också hedra den döda genom att aktivt delta i begravningsgudstjänsten. En begravningsgudstjänst som ger utrymme både för människors upplevelser i sorgesituationen och kyrkan trosbudskap i möte med varandra har förutsättningar för att kunna bli till hjälp för människor att i sorgesituation vända sig från tankar på död till tankar på liv och hopp. Om det ena perspektivet tydligt dominerar över det andra behöver det inte betyda att begravningen inte kan bli till hjälp för människorna, men om människors existentiella behov inte ges utrymme eller kyrkan avstår från att förkunna det kristna trosbudskapet som hon förväntas

förvalta, är det svårare att finna förutsättningar för ett sådant möte mellan de människor som kommit till begravningsgudstjänsterna och kyrkans trosbudskap.

Referenser

Ett biskopsbrev om död och begravning, 1988, Biskopsmötet.

Bäckström, Anders, "De kyrkliga handlingarna som ram, relation och välbefinnande". *Folkkyrkor och religiös pluralism – den nordiska religiösa modellen* (Göran Gustafsson & Thorleif Pettersson, red), 2000, s 134–171.

Dejlig er jorden. Psalmens roll i nutida nordiskt kultur- och samhällsliv (Karl-Johan Hansson, Folke Bohlin & Jørgen Straarup, red), 2001, Åbo.

Evertsson, Anna J, "Gå vi till paradiset med sång". *Psalmers funktion i begravningsgudstjänster*, 2002. (BTP 69).

Gustafsson, Göran, *Begravningssted på 1990-talet. Materialredovisning och forskningsöversikt*, 2001. (Meddelanden från Kyrkohistoriska Arkivet i Lund. Ny följd 4).

Hamberg, Eva M, "Kristen tro och praxis i dagens Sverige". *Världsbild och mening. En empirisk studie av livsåskådningar i dagens Sverige* (Carl Reinhold Bråkenhielm, red), 2001, s 33–65.

Jarlert, Anders, "Kyrkans budskap – människans behov". *Dödens riter* (Kristina Söderpalm, red), 1994, s 189–194.

Den svenska kyrkohandboken. Del I. Den allmänna gudstjänsten och De kyrkliga handlingarna. Antagen för Svenska kyrkan av 1986 års kyrkomöte.

Den svenska psalmboken. Antagen av 1986 års kyrkomöte.